

Venytyserkkilöt - Wolmar Schildtin omat kirjaimet

Wolmar Schildt (1810 - 1893) oli kulttuuri- ja yhteiskuntaelämän vahva kansallinen vaikuttaja. Hän oli perustamassa kouluja ja pankkia. Hän esitti ensimmäisenä ajatuksen Jyväskylän yliopistosta. Schildt keksi suomeen sanat *tiede* ja *taide*. Hän taisteli sinnikkäästi kehittämänsä kirjoitustavan puolesta.

Wolmar Styrbjörn Schildt, kirjailijanimeltään *W. Kilpinen* syntyi Laukaan pitäjän Pernasaassa 31.7.1810. Hänen vanhempansa kapteeni Wolmar J. Schildt ja Eva Frederika Wadenstjerna olivat asettuneet asumaan virkataloon, jonka isäntä oli Frederikan isä, everstiluutnantti C.W. Wadenstjerna. Wolmar Schildt oli siis ruotsinkielistä sukua, upseerin poika ja aatelismies. Perheen kotikieli oli ruotsi, mutta puhtaasti suomenkielisellä seudulla syntyneenä ja kasvaneena hän hallitsi suomen kielen hyvin jo lapsesta alkaen. Lapsuuden leikkiverit olivat alustalaisten ja lähiseudun rahvaan lapsia. Täten ei ole mitenkään ihme, että hänestä tuli Jyväskylän seudulla ja koko valtakunnassakin tunnettu suomalaisuusmies.

Schildt tuli ylioppilaaksi vuonna 1825 ja opiskeli ensin vähän aikaa Turussa ja siirtyi myöhemmin yliopiston siirron myötä Helsinkiin. Kandidaattitutkintoa varten hän opiskeli lähinnä luonnontieteitä mutta niiden ohella myös kirjallisuutta, kreikkaa, latinaa ja teologiaa. Hän valmistui filosofian kandidaatiksi vuonna 1833. Tutkinto oli pakollinen lääketiedettä opiskeleville. Maisterinväitöksensä aiheena hänellä oli Ksenophonin *Anabasis* kirjan kahden ensimmäisen luvun suomennos (järjestyksessä toinen suomenkielinen maisteriväitös). Vuonna 1838 Schildt valmistui lääketieteen lisensiaatiksi ja vihittiin lääketieteen tohtoriksi vuonna 1840. Jo opiskeluaikoinaan hän tuli tunnetuksi suomen kielen puolesta puhujana yhdessä opiskelutoverinsa E.A. Ingmanin kanssa. Kuuluminen Suomalaisen Kirjallisuuden Seuraan tuli myöhemmin olemaan merkittävä hänen kielitieteellisiä pyrintöjään ajatellen.

Vuonna 1839 Schildt nimitettiin Saarijärven, sittemmin Jyväskylän piirilääkäriksi, josta virasta hän jäi eläkkeelle noin viidenkymmenen vuoden työrupeaman jälkeen vuonna 1888. Schildtistä on sanottu, että hän oli mukana kaikessa merkittävässä, mitä Jyväskylässä 1800-luvun jälkipuolella puuhattiin. Hän oli mm. perustamassa ensimmäistä suomenkielistä oppikoulua eli nykyistä Jyväskylän lyseota, esitti ensimmäisenä ajatuksen suomenkielisestä yliopistosta Jyväskylään, oli perustamassa Säästöpankkia Jyväskylään, osti kirjapainon, perusti sanomalehden.

Sanojen keksijä

Virkatoimissaan piirilääkäri Schildt alkoi kirjoittaa suomenkielisiä virkakirjeitä ja paljon muutakin suomen kielellä. Esimerkkeinä mainittakoon hänen suomennoksensa *Neljä ensimmäistä kirjaa Euklideen alkeista ynnä viidennen määrittäykset*. Schildt julkaisi myös paljon sekä sanoma- että aikakauslehtikirjoituksia, joissa hän käsitteli suomen kielen rikastuttamista uusilla sanoilla. Useat hänen esittämänsä sanoista ovat vielä tänäkin päivänä yleisesti käytössä esim. *tiede*, *taide*, *esine*, *henkilö*, *yksilö*, *yleisö*, *sivistys*, *kansallisuus*, *kirje*, *aste*, *suhde*.

Schildtin ystävä, Elias Lönnrot sai aiheen kirjeessä vitsailla ystävälleen, että mitä kuuluu sinne Suomen Ateenaan, tieteen ja taiteen synnyinkaupunkiin. Tässä yhteydessä käsite Suomen Ateena lienee ensi kertaa esitetty. Schildtin ehdottamissa uudissanoissa oli viehättäviä sanoja, jotka valitettavasti eivät saaneet jalansijaa (mm. *tosine*=*historia*, *hursti*=*lakana*, *kui*=*lusikka*). Kuitenkin Schildt itse käytti monia näistä sanoista elämänsä loppuun asti. Kerrotaan, että hän potilaan reseptiin kirjoitti "*kuirillinen kolmasti päivässä*", jos lääkettä oli otettava ruokalusikallinen, ja "*kuirillillinen*" jos sitä oli otettava teelusikallinen.

Taistelu venykkeiden puolesta

Monet Schildtin ajatuksista ja aatteista onnistuivat, jotkut yli odotusten. On kuitenkin otettava huomioon, että hän ei koulutukseltaan ollut kielitieteilijä vaan lääkäri. Nimenomaan kielitieteen alalta on eräs häntä itseään suuresti

harmistuttanut epäonnistuminen, joskin sitä voidaan pitää mielenkiintoisena kuriositeettina suomen kielen historiassa. Schildt oli nimittäin erityisen innostunut kielen oikeinkirjoituksen uudistamisesta ja yritti luoda ns. venykekirjoituksen. Hänen mielestään oli väärin merkitä pitkät vokaalit kahdella merkillä, koska kyseessä oli vain yksi äänne. Hän taisteli tämän asian puolesta intomielisesti ja käytti itse venykeitä eli pujoja elämänsä loppuun asti. Hän lahjoitti useammankin kerran rahaa kirjoja varten, jos ne kirjoitettaisiin pujoja käyttäen. Ensimmäisen kerran hän esitti uudistuksensa Suomettaressa vuonna 1847. Siinä hän esitti, että pitkän vokaalin laajennus merkittäisiin vokaalin päälle ns. sirkumfleksinä eli tuittuna $\hat{}$ eli aa = \hat{a} . Lisäksi ä:n ja ö:n merkeiksi otettaisiin latinalaiset æ ja œ , jotta niiden pitkinä esiintyessä ei tarvitsisi käyttää kaksia merkkejä, pisteitä ja niiden päällä vielä laajennusta osoittavia merkkejä. Uudistus herätti kiivasta vastustusta.

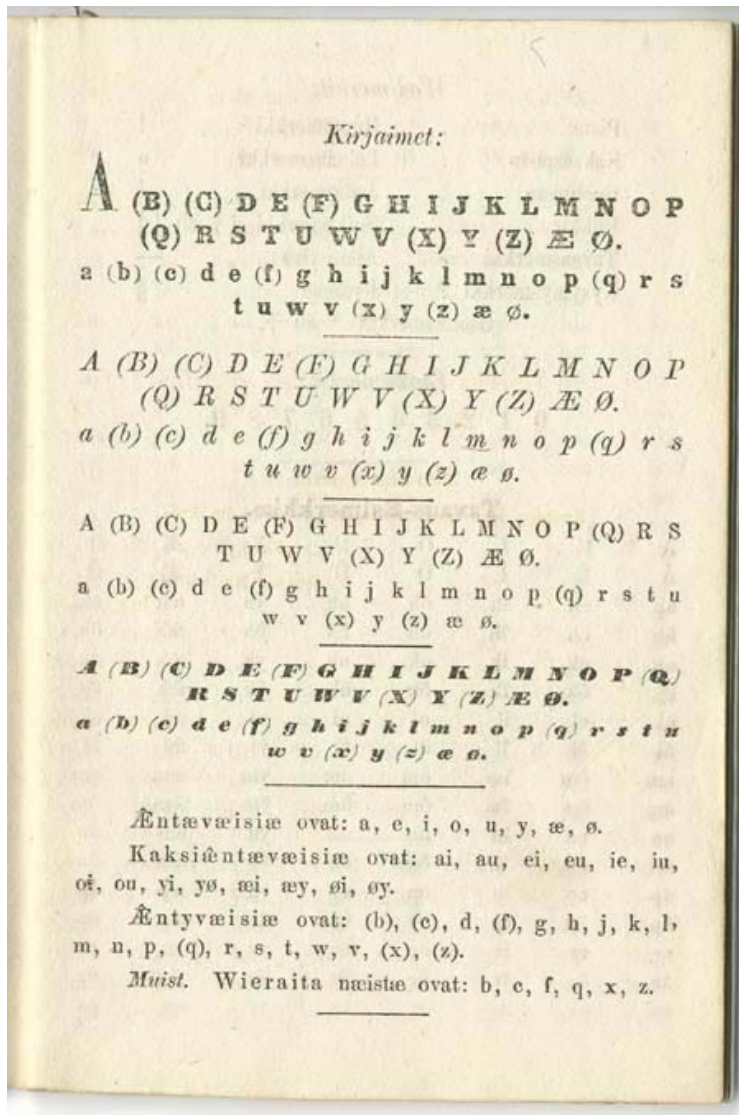
Niinpä Schildt huomasi, että hänen oli saatava maan huomattavimmat kirjapainot hankkimaan venykekirjasimia ajatuksensa läpiviemiseksi. Tässä vaiheessa tulivat ajankohtaisiksi kirjainten ä ja ö merkitsemistapa. Niinpä Schildt otti käyttöön tanskalaisen o:n (ø), koska latinalainen œ oli vaikeampi erottaa æ :stä. Vuodesta 1872 alkaen Schildt kirjoitti diftongit ie, uo, yö tanskalaisen kielitieteilijän Rasmus Raskin esittämällä tavalla eli é, ó, ø .

Tätä hän perusteli sillä, että diftongin edellinen äänne "on piammasti katoomaisillaan, sulamaisillaan järempään äänikkeeseen, joka onkin pää-äännikkeenä".

Venykekirjasimia alkoikin vähitellen olla jo useissa maamme kirjapainoissa. Muutamille Schildt oli nähtävästi antanut avustusta kirjasinten hankinnassa, sillä ne olivat kalliita eikä sitä paitsi ollut takeita siitä, paljonko niitä tultaisiin käyttämään. Lisäksi hän lupasi painotöitä, käsikirjoituksia ilmaiseksi sekä sitoutui lunastamaan sovittun määrän teoksia. Kaikki nämä Schildtin uudistusyritykset sortuivat eri syistä ja eri henkilöiden teilaamina. Vastustajiin kuuluivat mm. Yrjö Koskinen, August Ahlqvist ja jopa Schildtin ystävä ja opiskelutoveri A.E. Ingman. Lopullisesti niiden on sanottu kaatuneen Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran ja J.V. Snellmanin musertaviin kannanottoihin.

Schildt käytti itse venykekirjoitusta monissa aikakaus- ja sanomalehtikirjoituksissaan. Osittain tai kokonaan hänen "sponsoroiminaan" ilmestyi myös joukko muita julkaisuja: Kaarle Kiljanderin suomentama Runebergin *Nadeschda*, H.G. Peranderin *Väinölänniemi*, G.E. Leon *Kristillisen uskonnon ja kirkon historia*, K.F. Saarelaisen *Rakkaus, sopu ja sovinto*, J. Ekelundin *Oppikirja vanhan ajan historiassa eli tosinessa*, *Apis-Kirja*, E. Saarelaisen *Näyttämättömät* jne. Mielenkiintoinen on venykekirjoituksella painettu *Jyväskylän Säästöpankin vastakirja*, johon sisältyvät myös pankin säännöt. Viimeisin venykekirjoituksella painettu teos oli Schildtin oma, eräänlaiseksi henkiseksi testamentiksi tarkoitettu vuonna 1881 julkaistu *Niitä näitä, niitelmiä, väitelmiä...*

Wolmar Schildt kuoli Jyväskylässä 8.5.1893. Schildtin kuolinilmoitus sanomalehdissä oli venykeillä painettu ja merkinnät hänen hautakiveensä Jyväskylän Vanhalla hautausmaalla on tehty venykekirjoituksella. Schildtin muistoksi Jyväskylässä on vielä tänäkin päivänä pieni kadunpätkä, jonka nimi on Venykekuja. Se on Puistokadun poikkikatu Vanhaa hautausmaata vastapäätä. Tämän kirjoituksen otsikko "Venytyserkkilöt" Schildt itse joskus käytti.

Venykekirjaimille sovitetun Apis-kirjan (1861) ensimmäinen sivu.

Jyväskylän yliopiston kirjastossa venykekirjallisuus on koottu omaksi pieneksi kokoelmakseen (9b2).

Venykekirjallisuutta verkossa - Aineistoa Keski-Suomen historiasta (Jyväskylän kaupunginkirjasto - Keski-Suomen maakuntakirjasto):

- [Ne suomalaiset suku-nimet joita Wiitasaaren emae-pitæajan miehiset yksilöt omasivat vuonna 1834](#)
- [Nîtæ næitæ, nîtelmiæ, væitelmiæ, vestelmiæ, sotieliæ, sovinto](#)
- [Säästö-kirja : \[Jyväskylän kaupungin säästö-pankki\]](#)

[Pirkko Audejev-Ojanen](#)

Toimistopäällikkö

Jyväskylän yliopiston kirjasto

Lähteet:

Fredrikson, E., Wolmar Styrbjörn Schildt. (Keski-Suomen museon monistesarja 1/1984). Jyväskylä.

Fredrikson, E., W.S. Schildt ja Jyväskylä. Keski-suomalainen 22.8.1994.

Jokipii, M., Wolmar Schildt. Esitelmä Wolmar Schildtin kuoleman satavuotisjuhlassa Jyväskylässä 8.5.1993.

Jyväskylän yliopiston kirjaston venykekirjallisuuskokoelma.

Kuusi, S., Wolmar Styrbjörn Schildt-Kilpinen. Elämä ja toiminta. Jyväskylä 1962.